

LIÊN BANG NGA TĂNG CƯỜNG VỊ THẾ TRONG CỘNG ĐỒNG CÁC QUỐC GIA ĐỘC LẬP

TS. Vũ Thụy Trang

Viện Nghiên cứu Châu Âu

Trong những năm qua, ảnh hưởng của nước Nga đã lan tỏa mạnh mẽ. Vị thế của một cường quốc cả về kinh tế lẫn chính trị đang dần được khẳng định trở lại. Hiện tại nước Nga tuyên bố theo đuổi chiến lược “thâm nhập toàn cầu” mà nền tảng của chiến lược đó là hình thành cơ chế mới để gia tăng ảnh hưởng chính trị và kinh tế của Nga trên thế giới. Để đạt được mục tiêu này, nước Nga đã và đang có những điều chỉnh nhất định trong hoạt động đối ngoại của đất nước cũng như trong chiến lược và thực tiễn của nền kinh tế Nga.

Một trong những hướng then chốt để Nga hiện thực hóa chiến lược “thâm nhập toàn cầu” đó là tăng cường sự hiện diện từ kinh tế đến quân sự trong không gian hậu Xô viết, mà cụ thể là trong Cộng đồng Các quốc gia độc lập (SNG) theo phương thức mới. Theo đó, chiến lược chính không phải là giữ SNG bằng mọi giá, mà là bảo vệ lợi ích thực tế của Nga, trong đó có tăng cường quan hệ song phương từ kinh tế đến quốc phòng an ninh. Bài viết này sẽ tập trung đến những động thái của Nga nhằm củng cố vai trò cũng như vị thế của mình trong khu vực trong

những năm gần đây.

Có thể nói, trong khoảng thời gian dài, cả về mặt hình thức lẫn hiện thực, nước Nga vẫn chưa đủ nguồn lực để trở thành lực hút trung tâm đối với các nước cộng hòa thuộc SNG. Đánh giá về chiến lược của Nga ở khu vực, Vladislav Inozemsev nhận xét: “*Đây có thể không phải là sự phá sản của Nga trên diễn đàn chính trị đối ngoại, nhưng rõ ràng đó là bài toán khó cho Nga trong việc duy trì vị trí vững chắc của mình trên bàn cờ chính trị thế giới*”¹

Xu hướng thân phương Tây và muốn tách dần khỏi tầm ảnh hưởng của Nga đang ngày càng thể hiện rõ rệt trong chiến lược đối ngoại của một số nước thành viên trong Khối.

Trước tiên là Gruzia. Với làm tham vọng thôn tính hai vùng ly khai Nam Osetia và Abkhazia, Gruzia đã khơi mào cho cuộc chiến tranh Nga - Gruzia diễn ra hồi tháng 8 năm 2008. Ngay sau cuộc chiến này, Nga tuyên bố công nhận nền độc lập của Nam

¹ Владислав Иноземцев. *СНГ. ретроспектива і перспективи*, <http://www.nan.ru/analytics/20070215/60770655.html>

Osetia và Abkhazia, còn Gruzia tuyên bố rút khỏi SNG.

Có thể nhận định rằng, việc nước Nga công nhận nền độc lập của Nam Osetia và Abkhazia đã làm thay đổi căn bản không gian địa - chính trị ở khu vực biển Đen và Zakavkaz, góp phần củng cố vị thế ổn định và lâu dài của Nga ở khu vực này. Hành động của Nga khiến các lực lượng chính trị của Gruzia và Ucraina, những nước đang hướng tới gia nhập kế hoạch mở rộng NATO, bắt đầu đánh giá lại khả năng tiềm tàng của Nga.

Tuy vậy, mất mát đáng kể đối với chiến lược phát triển của Nga đó là sự chia tách giữa các nước thành viên SNG. Theo ý kiến của nhiều chuyên gia, bất kỳ một sự can thiệp vũ lực nào của Nga đến các sự kiện trong khuôn khổ SNG sẽ thôi thúc các nước láng giềng tìm kiếm con đường phát triển khác và đẩy các nước rời xa tiến trình tái hội nhập với nước Nga.

Một điều dễ nhận thấy đó là, không chỉ Gruzia, mà cả Azerbaizan, Ucraina và thậm chí Moldova, về triển vọng, sẽ không xem xét SNG là một cơ cấu chính trị quan trọng cho việc điều chỉnh các hoài bão chính trị của mình. Ucraina và Gruzia sẽ hướng tới mục tiêu gia nhập NATO và củng cố quan hệ với EU. Cộng hòa Moldova sẽ duy trì đường lối chiến lược gần gũi với phương Tây nhưng với những bước đi thận trọng.

Vào đúng thời điểm kỷ niệm một năm cuộc chiến tại Nam Osetia, tình hình tại khu vực biên giới Gruzia và Nam Osetia lại xấu đi nhanh chóng, khi hai bên đều chỉ trích những hành động bắn phá vào khu vực lãnh thổ của nhau. Bộ Quốc phòng Nga đã chính thức ra thông báo buộc tội Gruzia có những hành động khiêu khích vũ trang tại biên giới với Nam Osetia, đồng thời cảnh báo trong trường hợp leo thang xung đột sẽ triển khai tất cả các lực lượng và phương tiện hiện có để bảo vệ các công dân Nam Osetia.

Quan hệ Nga - Gruzia đã có một số cải thiện đáng kể trong thời gian gần đây. Biểu hiện thiện chí của hai bên là giao thông hàng không hai chiều được nối lại và cả hai đang nỗ lực đàm phán để mở cửa lại thị trường Nga cho hàng hóa Gruzia, quan trọng nhất là hai bên đạt được thỏa thuận để Gruzia ứng hộ Nga gia nhập Tổ chức Thương mại Thế giới (WTO). Đặc biệt, ngày 2.3.2012, Bộ Ngoại giao Nga đã đề xuất với Gruzia khôi phục quan hệ ngoại giao giữa hai nước. Tuy vậy, Gruzia vẫn chưa có thiện chí trong vấn đề này. Thứ trưởng ngoại giao Gruzia Sergei Kapanadze đã tuyên bố rằng: "*Gruzia sẽ không khôi phục quan hệ ngoại giao với nước Nga chừng nào nước Nga còn công nhận độc lập của Abkhazia và Nam Osetia*"²

² *Грузия назвала условия восстановления дипотношений с Россией.*
<http://lenta.ru/news/2012/03/02/kapanadze/>

Như vậy, giữa hai nước vẫn tồn tại nhiều bất đồng. Minh chứng rõ ràng nhất chính là cuộc tập trận "Agile Spirit" cũng vào tháng 3 năm 2012 đang đẩy lùi những nỗ lực của hai phía. Cuộc tập trận giữa Gruzia và Mỹ được tổ chức tại thao trường của Bộ Quốc phòng Gruzia ở Vaziani, ngoại ô thủ đô Tbilisi. Tham gia cuộc tập trận nói trên gồm có 300 lính thủy đánh bộ thuộc lực lượng luân chuyển tại khu vực Biển Đen có căn cứ ở Constanta của Romania và lữ đoàn bộ binh số 4 của Gruzia.

Cuộc tập trận này đã bị Nga coi là "hành động khiêu khích". Tuy nhiên, phía Gruzia khẳng định, cuộc tập trận này vẫn diễn ra hằng năm với mục đích củng cố sự phối hợp hành động giữa các đơn vị quân đội Mỹ và Gruzia, hỗ trợ trao đổi kỹ năng và khả năng tiến hành các hoạt động gìn giữ hòa bình, hoàn thiện chiến thuật tác chiến với các đơn vị quân số ít, cũng như kỹ thuật vô hiệu hóa các thiết bị nổ tự tạo³.

Rõ ràng, sự cải thiện trong quan hệ Mỹ-Gruzia lại tiềm ẩn nguy cơ đẩy quan hệ Nga-Gruzia tới những bất đồng mới. Mâu thuẫn Nga-Gruzia trở nên khó hóa giải khi Tổng thống Gruzia khuyến khích người dân trong nước xây dựng một nhà nước Gruzia theo mô hình phương Tây và quên đi lịch sử gắn liền với thời kỳ Gruzia chịu ảnh hưởng mạnh mẽ của Liên Xô trước đây.

Tháng 10 năm 2012 đã diễn ra cuộc bầu cử Quốc hội Gruzia. Đây được coi là cuộc bầu cử có tầm quan trọng đặc biệt đối với tương lai của nước này. Cuộc đua giành đa số ghế tại Quốc hội chủ yếu diễn ra giữa đảng Phong trào Dân tộc thống nhất của đương kim tổng thống Mikhail Saakashvili và khối tranh cử "Giấc mơ Gruzia" của tỷ phú Bidzina Ivanishvili, công dân Pháp gốc Gruzia. Cuối cùng, Đảng "Giấc mơ Gruzia" của tỷ phú Bidzina Ivanishvili đã thắng trong cuộc bầu cử Quốc hội. Kết quả này được coi là sẽ giúp cải thiện quan hệ Nga - Gruzia khi tổng thống Mikheil Saakashvili vẫn kiểm soát quyền lực.

Nga hy vọng thắng lợi của phe đối lập trong cuộc bầu cử Quốc hội Gruzia sẽ góp phần bình thường hóa quan hệ giữa hai nước và Chính phủ mới tại Gruzia sẽ xây dựng mối quan hệ tốt đẹp hơn với các quốc gia láng giềng như Nam Ossetia, Abkhazia và Nga.

Theo ý kiến của các chuyên gia Gruzia, ưu tiên của nước này trong thời gian tới là tăng cường hội nhập với châu Âu và Mỹ, xây dựng các quan hệ tốt đẹp với các nước láng giềng, trong đó có cải thiện quan hệ với Nga theo hướng bình thường hóa, trước tiên có thể từ lĩnh vực kinh tế và văn hóa⁴. Tuy vậy Gruzia vẫn không từ bỏ ước muốn gia nhập NATO.

³ Под Тбилиси начинаются грузино-американские военные учения.
<http://www.georgiatimes.info/news/72943.html>

⁴ Грузия может начать улучшать отношения с РФ с экономики и культуры.
<http://www.ria.ru/politics/20121020/904823797.html>

Có thể nhận định rằng, thay đổi trước mắt trong quan hệ Nga - Gruzia cùng lắm sẽ chỉ là giảm dần các yêu cầu về thị thực giữa hai nước, và có thể mở rộng hợp tác về an ninh tại Kavkaz; Và cho rằng, sự chuyển biến toàn diện giữa hai nước láng giềng này là không thể có, vì chẳng bên nào đưa ra giải pháp thực sự cho vấn đề Abkhazia - Nam Ossetia.

Azerbaijan, bên cạnh tuyên bố là đối tác chiến lược với Nga, vẫn sẽ tiếp tục cùng cố quan hệ với quốc gia thành viên NATO là Thổ Nhĩ Kỳ, thúc đẩy quan hệ với các nước châu Âu cũng như đề cao vai trò của Mỹ với tư cách là nhà đầu tư cũng như nhà cung cấp tài chính quan trọng cho nền kinh tế nước này. Khó khăn lớn nhất đối với quốc gia này đó là giải quyết xung đột ở vùng Karabask, và nhiều vấn đề chiến lược khác sẽ buộc nước cộng hòa này thiết lập quan hệ đặc biệt với Gruzia.

Về triển vọng, trong *quan hệ Nga - Azerbaijan* còn nhiều xung đột tiềm tàng về mặt lợi ích, những xung đột liên quan đến sự hiện diện quân sự của Nga ở biển Kaspi. Các nhà chính trị và ngoại giao Nga và Azerbaijan cần phải dốc nhiều sức lực để tránh khỏi một cuộc xung đột vũ trang trong việc phân chia nguồn tài nguyên thiên nhiên ở khu vực này.

Quan hệ Nga - Ucraina cũng không kém phần phức tạp khi năm 2017 đang tiến

gần, thời điểm mà Nga buộc phải rút hạm độ biển Đen khỏi Xevastopol.

Ngoài các nước thuộc vùng Zakavkaz Cộng hòa *Belarus* hiện nay cũng đang muốn thực hiện chính sách độc lập với Nga cho dù Liên minh nhà nước Nga - Belarus vẫn đang tồn tại. Theo đánh giá của các chuyên gia Nga, tổng thống Belarus Lukashenko sẽ không nhường nhịn Nga. Belarus khi có quân đội đủ mạnh, sẽ tự bảo vệ đất nước mà không cần tới Nga. Nói một cách khác, theo quan điểm của Vladislav Inozemsev: "*Hệ tư tưởng của chế độ hiện nay ở Belarus là Belarus sẽ đối lập với Nga và các nước khác thuộc Liên Xô cũ*"⁵

Bắt đầu từ năm 2010, chính phủ Nga đã cho thấy những khả năng và triển vọng mới nhằm tiến tới hội nhập thực sự với các nước SNG.

Trong năm 2010, Liên minh Thuế quan ba nước Nga - Kazakhstan - Belarus được thành lập. Từ năm 2012, 3 nền kinh tế này sẽ thành lập ra Không gian Kinh tế thống nhất. Các nỗ lực hội nhập trong khuôn khổ Liên minh thuế quan khá thành công, đạt được nhiều kết quả khả quan do dựa trên các lợi ích kinh tế thực sự và có thể trở thành nền tảng cho việc hình thành Không gian Kinh tế thống nhất. Sự hình thành Không gian Kinh tế thống nhất sẽ tạo điều kiện mở rộng quy mô kinh tế của mỗi nước, tăng chung chuyển tư bản... Khát vọng của Nga còn là thúc đẩy

⁵ Хетт Владислав Иноземцев. ТИДД.

các nước Belarus, Kazakhstan, Armenia, Kurguzia và Tajikshtan tăng cường hội nhập sâu rộng vào Cộng đồng Kinh tế Á-Âu, đồng thời muốn lôi kéo Ucraina vào Liên minh Thuế quan.

Tuy nhiên, còn một số vấn đề đặt ra đối với việc hình thành Không gian Kinh tế thống nhất. *Một là*, vẫn chưa rõ ràng, liệu đồng rúp có được coi là đồng tiền chung giống như đồng Euro hoặc có chức năng như đồng đôla hay không. *Hai là*, mở rộng không gian hội nhập kinh tế gây nhiều khó khăn không chỉ đối với các nước sáng lập, mà còn đối với các nước thành viên như Kurguzia và Tajikishtan. Hai nước này sẽ phải vượt qua nhiều thử thách lớn để có thể đàm bảo được các điều kiện kinh tế và chính trị tương đồng với các nền kinh tế khác. *Ba là*, khả năng lôi kéo Ucraina vào dự án hội nhập này là khó khăn, bởi vì đối với bất kỳ bộ máy quyền lực nào của Ucraina, hội nhập với Nga - dù là phải "phục tùng" Nga. Ngay cả khi chính phủ này hay chính phủ khác của Ucraina ủng hộ việc gia nhập Liên minh Á-Âu thì mọi quyết định trước đó đều có khả năng thay đổi bởi chính phủ kế tiếp.

Bên cạnh đó Nga đẩy mạnh hội nhập an ninh. Từ năm 2010 nhiều định hướng quan trọng đã được thông qua nhằm lập ra "Liên minh An ninh" trong khuôn khổ Tổ chức Hiệp ước An ninh tập thể⁶ để phối hợp

chặt chẽ hơn về mặt chính sách và thành lập các lực lượng nhằm tăng cường phối hợp hành động ở các tình huống khác nhau. Cuối năm 2011, V. Putin đã đưa ra ý tưởng về Liên minh Á-Âu bao gồm một nền kinh tế hội nhập, một hệ thống an ninh quốc phòng thống nhất và một không gian xã hội rộng lớn trong khuôn khổ của SNG, theo đó, cần phải lập ra các cơ quan quản lý siêu quốc gia, bắt đầu từ lĩnh vực kinh tế.

Sau khi trở lại chiếc ghế Tổng thống Liên bang Nga, V.Putin đã chọn Belarus, quốc gia láng giềng đã từng ký kết với Nga thành lập Nhà nước Liên bang Nga-Belarus, và 2 quốc gia khác trong không gian hậu Xô viết là Uzbekistan và Kazakhstan, trong số các chuyển thăm đầu tiên. Điều đó chứng tỏ không gian này có ý nghĩa quan trọng sống còn đối với sự phát triển và ổn định của nước Nga.

Ngày 31-5-2012, tân tổng thống Nga V.Putin đã thực hiện chuyến công du nước ngoài đầu tiên đến Belarus, một trong những đồng minh quan trọng nhất và gần gũi nhất trong không gian hậu Xô viết, có quan hệ mang tầm chiến lược trên mọi lĩnh vực. Hai bên tiếp tục khẳng định quan điểm xây dựng Nhà nước Liên bang giữa Nga và Belarus. Tổng thống Nga V.Putin và tổng thống Belarus A.Lukashenko tin tưởng rằng, Liên minh Kinh tế Á-Âu sẽ góp phần hình thành ảnh hưởng địa-chính trị ngày càng lớn, thu hút các quốc gia tham gia Liên kết Á-Âu, tạo ra một mô hình hợp tác kinh tế mới xuyên

⁶ Ngay từ năm 1999, Hiệp ước An ninh tập thể (ký kết năm 1992 tại Tashken) đã được đổi tên thành Tổ chức Hiệp ước An ninh tập thể.

suốt hai lục địa này. Hai bên đề cập nhiều vấn đề quan trọng như củng cố nền an ninh tập thể trong không gian hậu Xô viết, cách thức giải quyết các “điểm nóng” trên thế giới thông qua đối thoại chính trị, dựa trên cơ sở luật pháp quốc tế và các nguyên tắc pháp lý đã được thế giới công nhận.

Tuyên bố Chung được ký kết sau khi kết thúc chuyến thăm đã khẳng định quan điểm của Nga và Belarus: Thừa nhận quyền tự lựa chọn con đường phát triển của mỗi quốc gia; Cùng nhau nỗ lực chống lại âm mưu can thiệp vào công việc nội bộ của mỗi nước trong khuôn khổ Nhà nước liên bang và trong Không gian Kinh tế thống nhất; Phản đối việc gây sức ép nhằm vào các nước bằng cách áp đặt những biện pháp trừng phạt, cấm vận. Hai bên bày tỏ tin tưởng, việc Nga đảm nhiệm cương vị Chủ tịch Nhóm các nền kinh tế Phát triển và Mới nổi (G.20) trong năm 2013 không chỉ tạo động lực phát triển, mà còn mở ra triển vọng hợp tác quốc tế mới cho Khối này. Theo Ủy ban Thống kê Belarus, kim ngạch thương mại Nga Belarus trong năm 2012 đạt khoảng 43,82 tỉ USD, tăng 9,6% so với năm 2011⁷. Nga sẽ cấp tín dụng 10 tỉ USD cho Belarus xây dựng nhà máy điện nguyên tử⁸. Tổng thống

Belarus A.Lucasenco nhận định, việc tổng thống Nga V.Putin chọn Belarus là nơi ông đến thăm đầu tiên có ý nghĩa tinh thần quan trọng hơn mọi hợp đồng được ký kết.

Chuyến thăm của tổng thống Nga V.Putin tới Uzbekistan là chuyến công du có ý nghĩa đặc biệt trong bối cảnh thời gian gần đây, khi Mỹ ngày càng thể hiện sự quan tâm tới quốc gia Trung Á này. Ngày 4-6-2012, tổng thống Uzbekistan Islam Karimov và tổng thống Nga V.Putin đã ký Tuyên bố Chung về củng cố quan hệ đối tác chiến lược và Văn bản ghi nhớ về Hiểu biết lẫn nhau trong việc Uzbekistan liên kết với Khu vực Thương mại tự do của SNG. Có khả năng Uzbekistan sẽ tham gia vào Khu vực Thương mại tự do SNG vào cuối tháng 5 năm 2013⁹.

Như vậy, Hiệp định thành lập Khu vực Thương mại tự do SNG đã được 8 nước trong không gian hậu Xô viết là Nga, Belarus, Armenia, Kazakhstan, Kyrgystan, Moldova, Tajikistan và Ucraina ký ngày 18-10-2011, cho phép mở cửa thị trường, dỡ bỏ nhiều trở ngại và tạo ra bước tiến về chất nhằm phát triển các mối quan hệ kinh tế trong SNG, đặt nền móng vững chắc cho việc tiếp tục hoàn thiện tổ chức này.

Tổng thống Nga V.Putin tuyên bố, Nga sẵn sàng phát triển quan hệ với Uzbekistan

⁷ Об итогах торгово-экономического сотрудничества Беларуси с регионами России за 2012 года.
http://www.ved.gov.ru/exportcountries/by/by_ru_relations/by_ru_trade/by_ru_trade_subjects/

⁸ Россия и Белоруссия практически согласовали условия контракта на строительство первой белорусской атомной станции

<http://expert.ru/2012/07/10/predkontraktnaya-gotovnost/>

⁹ Узбекистан может присоединиться зоне свободной торговли СНГ в мае.
[http://www.ite-](http://www.ite-uzbekistan.uz/rus/press/news.php?ELEMENT_ID=845)

[uzbekistan.uz/rus/press/news.php?ELEMENT_ID=845](http://www.ite-uzbekistan.uz/rus/press/news.php?ELEMENT_ID=845)

như với một đối tác chiến lược ở khu vực Trung Á, coi Uzbekistan là một trong những đối tác ưu tiên hàng đầu của Nga tại khu vực này¹⁰. Quan hệ hai nước đang phát triển theo hướng nâng tầm chiến lược, theo đó, Nga hiện là đối tác thương mại lớn nhất của Uzbekistan với kim ngạch thương mại hai chiều đạt khoảng 6,68 tỉ USD trong năm 2011 và trong 9 tháng đầu năm 2012 đạt 5,58 tỉ USD¹¹.

Sau khi tham dự Hội nghị thượng đỉnh Tổ chức hợp tác Thượng Hải tại Bắc Kinh, tổng thống Nga V.Putin tới thăm Kazakhstan vào ngày 7-6-2012. Đây là quốc gia có quan hệ gắn bó với Nga trong không gian hậu Xô viết. Đến nay, Nga và Kazakhstan đã ký 2 văn kiện mang tầm quan trọng chiến lược gồm Hiệp ước Hữu nghị, Hợp tác và Tương trợ lẫn nhau (ký ngày 25-5-1992) và Tuyên bố về Quan hệ hữu nghị vĩnh viễn cho thế kỷ XXI ký năm 1998. Hai nước đặc biệt chú trọng đến trao đổi kinh tế - thương mại song phương. Kim ngạch trao đổi hàng hóa giữa Nga và Kazakhstan trong năm 2011 tăng gần 36,4% so với năm 2010 và đạt 23,8 tỉ USD, trong đó, xuất khẩu của Kazakhstan vào Nga đạt 7,5 tỉ USD (tăng 39,5%) và nhập khẩu từ Nga đạt 16,3 tỉ USD (tăng 35%). Trong 6 tháng đầu năm 2012, kim ngạch trao đổi hàng hóa hai bên đã đạt khoảng 10 tỉ USD.

Nga là nước xuất khẩu lớn nhất vào Kazakhstan và là nước nhập khẩu lớn thứ 6 của quốc gia này¹².

Như vậy, cho dù tại thời điểm hiện nay, các nỗ lực nhằm lật đổ uy tín của Nga ở trong và ngoài khu vực vẫn còn tiếp tục, song nước Nga luôn xác định nhiệm vụ quan trọng nhất để đảm bảo lợi ích của mình là phải luôn hướng tới không gian hậu Xô viết. Vấn đề đặt ra cho nước Nga là cần duy trì như thế nào vị thế trong không gian hậu Xô viết để vừa thúc đẩy quan hệ hợp tác toàn diện Nga - các nước SNG, vừa đảm bảo an ninh khu vực về mặt chính trị, quân sự cũng như hình thành cơ chế liên minh kinh tế của toàn cộng đồng. Đối với nước Nga, điều quan trọng là phải tận dụng và khai thác tốt các khả năng hợp tác kinh tế, mở rộng sự có mặt của hàng hóa Nga ở thị trường các nước SNG, tạo điều kiện cho các công ty của Nga có khả năng tham gia vào các dự án liên doanh với các nước trong Khối. Bên cạnh đó, Nga cần tăng cường hơn nữa sự hiện diện quân sự của mình ở khu vực, đặc biệt là ở vùng Trung Á, bởi chính những bất ổn bên trong các nước thuộc khu vực này sẽ đe dọa lợi ích của nước Nga.

¹⁰ *Визит в Узбекистан*
<http://kremlin.ru/news/15548>

¹¹ *Узбекистан и Россия обсудили торгово-экономические связи*
<http://www.uzdaily.uz/articles-id-13764.htm>

¹² *Дружбе и сотрудничеству Казахстана и России 20 лет*
<http://www.kazpravda.kz/c/1345155220>